

"Birlik" Arzusunda Araçsallaşan 'sosyalizm': Baas Partisi'nde Sosyalist Düşüncenin Niteliği

Mustafa Cem Oğuz

*Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*

Özet

Ortadoğu coğrafyasına 20.yy'da damgasını vuran önemli siyasal oluşumlardan birisi hiç şüphesiz Baas Partisidir. Kendini belirli bir devlet ile sınırlandırmayan ve etki alanı olarak tüm Arap ülkelerini seçen bu partinin nihai hedefi kurgusal sınırlar ile birbirlerinden ayrılmış ve birbirine düşman edilerek, kalkınmaları engellenmiş Arap halklarını tek bir siyasi birim altında bir araya getirmektir. Muarız olarak bölgedeki aktif emperyalist güçleri ve onların gölgesinde hüküm süren monarkları hedef tahtasına oturtan parti, ideoloji olarak ise milliyetçilik ile terkip edilmiş bir sosyalizmi benimsiyordu. Anti-kapitalizmden ziyade, anti-emperyalizm üzerinden kendini konumlandıran bu sosyalizm, sınıf ve diyalektik gibi sosyalizmin temel kategorilerine de uzaktı. Arap halklarını ezilen bir ulus olarak gören parti, bu nedenle sınıf yerine ulusu oturtuyor ve tarihin öznesi olarak da ulusları görüyordu. Ulus ise bu bağlamda yer yer canlı bir organizma, yer yer de bir ruh olarak irrasyonel örüntüler ile karşımıza çıkıyordu. Bu nedenlerle parti her ne kadar tüzüğünde kendisini Birlik, Özgürlük ve Sosyalizm üzerinden tanımlıyor olsa da, nihai noktada sosyalizmi, Arap ulusunun kurtuluşunu gözetken birlik ilkesinin gölgesine yerleştiriyor ve böylece onun içeriğini boşaltarak, araçsallaştırıyordu.

Anahtar Kelimeler

Baas Partisi, Michel Aflaq, Arap milliyetçiliği, sosyalizm.

oguzmustafacem@yahoo.com

Giriş

1947 yılında Mişel Eflak tarafından Şam'da kurulan Baas Partisi, başta Suriye ve Irak olmak üzere tüm Ortadoğu coğrafyasında son 50 yıla damgasını vurmuş bir siyasi oluşumdur. Kuruluş gayesini farklı siyasi yapılar arasında dağılmış bulunan Arap ulusunu bir araya getirmek olarak açıklayan Parti, bu hedefe ulaşmak doğrultusunda Birlik, Özgürlük ve Sosyalizm ilkelerini ana ilkeler olarak benimsemiştir. Emperyal güçler altında yıllarca tahakküm içinde yaşayan Arap ulusunun kurtuluşunu ve özgürlüğünü yapay sınırları aşmakta gören ve bu nedenle devletler üstü bir siyaset izleyen Parti, Sosyalizmi de emperyalizme karşı mücadele de bir araç olarak kabul etmiştir. Özgürlük ve Birlik ilkeleri partinin genel siyaseti boyunca, biraz da kavramların müphemliğinden dolayı herhangi bir tartışmaya meydan vermeyecek şekilde süregelmiştir. Ancak sosyalizm ilkesi noktasında aynı şeyleri söylemek pek de mümkün değildir, zira kavramın evrensel anlamları ile Baas deneyimi arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır ve hatta bu yorum farkı iç ve dış siyasetteki dönüşümlere bağlı olarak da süreç içerisinde değişiklikler göstermiştir. Genel olarak diyalektikten uzak ve metafizik öğeler üzerinden yükselen bu sosyalist görüş, kendisini sınıfsal olarak değil, fakat ulusal bir özne olarak sunmuştur. Ulus da bu noktada birbiriyle çatışan öğelerden oluşan bir entite olarak değil, risklerle ve muarızlarla dolu bir coğrafyada yaşam mücadelesi veren bir organizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalizm ile milliyetçiliğin bu ilginç telifi Baas'a güçlü bir retorik kazandırmasına rağmen zamanla sosyalizm, birlik ilkesi karşısında araçsallaşmış ve onun içinde erimiştir. Biz de çalışmamızda, bu problemler çerçevesinde Partinin, Sosyalizm ile ilişkisini irdedeceğiz. Bu irdeme esnasında partiyi sosyalizme yönelten motivasyonları; partinin sosyalizm yorumu ile Sovyet ve Batı Avrupa deneyimi arasındaki temel farkları; sosyalist ilkeye atfedilen değerlerin iç ve dış konjoktüre göre değişiklik arz edip, etmediği temel başlıklar olacaktır. İnceleme nesnesi olarak hem tarihsel hem teorik nedenlerle Irak Partisini gölgede bırakan Suriye Baas Partisini benimseyecek olan bu çalışma, tarihsel süreç olarak ise hareketin şekillenme dönemi olan 1947 ve 1970 arasını ele alacaktır.

Baas'ın Doğuşu ve Gelişimi

Baas, İkinci Dünya Savaşı sonunda bölgedeki emperyalist güçlerin etkisinin azalması ile ortaya çıkan bir harekettir. Hareketin varoluş gayesi ise emperyalistler tarafından yapay sınırlar ile parçalanmış Arap ulusunu yeniden bir araya getirmektir. Parti bu gaye ile 1947'de Şam'da çoğunluğu öğrenci ve öğretmenlerden oluşan bir grup tarafından kurulur. Fakat partinin sırtını dayadığı ideoloji, bu topraklarda uzun süredir var olmakta ve kendini başka formlar ile sunmaktaydı. Öyle ki, Kaylani (1972, 3-4), Baas hareketini, 1916'daki Faysal'ın Büyük Suriye projesinin, 1932'deki Milli Hareket Birliği'nin ve de Zeki al-Arzusi'nin Arap Dirilişi(Baas) Partisi'nin bir devamı olarak okumaktadır. Bunlar içinden Zeki-al Arzusi'nin hareketi ve düşünceleri gerçekten de, Baas Partisi üzerinde büyük etkiye bulunmuştur. Bu etki sadece entelektüel düzeyde değil, kadro düzeyinde de olmuştur, zira Arzusi'nin Baas partisi kapatılınca tüm Alevi kadroları Mişel Eflak ve Salah Bitar'ın al-ihya al-arabi partisine geçmiş ve bugünkü Arap Baas Partisini ortaya çıkarmıştır (Roberts 1987, 34).

Partinin resmi kurucuları olan Eflak ve Bitar, Sorbonne'da eğitim gören ve eğitimleri sırasında sosyalizm ve milliyetçilik ile tanışan iki öğretmendir. Arap ulusunun birliğine inanan ve bunun için mücadele eden bu iki şahıs, almış oldukları pedagoji eğitimi nedeniyle dava-

ları için önceliği zeka ve hissiyatta gerçekleşecek olan bir dönüşüme vermişlerdir (Hourani 1997, 467; Roberts 1987, 15-16). Yine bu nedenle takipçileri de öğretmenler, öğrenciler ve askeri personel olmuş ve daha geniş bir kitleye ulaşamamışlardır (Kaylani 1972, 7). Fakat bu zinde güçler, partiye ileride iktidarı getirecek yegane kaynağı sağlayacaklardır. Partinin gelişiminde bir diğer etken de, Suriye'nin özgül durumudur, zira Suriye Olson'un da ifade ettiği üzere, emperyalistlerin yarattığı bölge ile tarihi toprakları arasında en az örtüşme olan ülkeydi ve bu Suriye halkı için önemli bir direnme motivasyonu yaratıyordu (Olson, 1992: 9). Baas'ın gelişiminde belirleyici olan bir başka etken ise, Van Dam'ın (2000, 57), ayrıntılı şekilde gösterdiği gibi, Suriye'nin etnik ve dini heterodoksisinin, hakim, şehirli gruba olan ebedi tepkisini parti kanalı ile sağlanmış olmasıdır. Sharabi (1962, 123) ise daha bölgesel bir etkiye dikkat çeker ve İsraililere karşı Arap yenilgisinin tüm politik kültürü değiştirdiğini ve bunun da son noktada Baas gibi doktriner partileri başa getirdiğini iddia eder. Belirtilen tüm bu nedenler nihai olarak partiye hiç beklemediği bir canlılık katmış ve Arap halklarının modern dönemdeki en önemli ideolojisini yaratmıştır. Öyle ki, Robert Olson da Baas ideolojisi için şunları söyleyecektir: "Baas ideolojisi, birlik, özgürlük ve sosyalizm temalarını ulusal özgürlük temelinde bir araya getiren Arap birliğinin devrimci bir yaklaşımla gerçekleşebileceğini ortaya koyan ve eski mücadeleye yeni bir dinamizm ve heyecan vermek kadar bu mücadeleye manevi bir savaş duygusu da katan Arap dünyasındaki ilk ideolojidir" (Olson 1992, 91).

Arap dünyasının bu en etkili siyasi hareketinin ideolojik arka planını sunmadan önce tarihsel gelişiminin aktarılması da önemlilik arz etmektedir. Öncelikle parti yukarıda da ifade ettiğimiz üzere 1947'de Şam'da kuruldu, ancak siyasi olarak pek bir ses getiremedi. Parti buna karşılık, ordu içinde güçlü bir tesiri olan ve Arap gençleri arasında itibar gören Hurani'nin Arap Sosyalist Partisi ile birleşerek 1954'de Arap Baas Sosyalist Partisi haline geldi (Kaylani 1972, 8). Baas bu yeni adı ve kadrosu ile girdiği 1954 seçimlerinden 22 sandalye çıkarırken, 2 de bakanlık elde etti ve ordu içindeki desteğini yükseltti. Fakat parti sahip olduğu etkili ve hırslı isimler ile parlamento ve hükümet içinde sahip olduğu sandalyeden çok daha büyük bir güç elde etti. Öyle ki, kuruluş gayesi olan Birleşik Arap Dünyası fikrini de bu parlamento döneminde fiiliyata döküldü ve 1958 yılında Suriye ve Mısır'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmasında büyük rol oynadı. Parti her ne kadar birleşme sonrasında Nasr'ın isteği üzerine kapatılmış olsa da bu dönemde Baas Suriye siyasetinin en önde gelen hareketi olmayı başarmıştı. Ancak Suriye siyaseti bu birleşme ile durulmadı, birleşmeden memnun olmayan bir grup asker 1961 yılında darbe yaparak birliği fesih ettiler ve Suriye darbeler dönemine girdi. 8 Mart 1963'te ise bu sefer Baas'ın ordu içindeki temsilcileri iktidarı ele geçirdiler. Bu darbeyi 1966 Ocak ve Şubatındaki Baas içinden gelen diğer darbeler takip etti; fakat Baas artık yola çıktığı ideolojik içerikten büyük ölçüde uzaklaşmış, birlikten yana olmayan ve daha çok belirli bir mezhebe dayanan (Alevi) bir parti haline gelmişti. Öyle ki, zamanla partinin sivil kanadı ve teorik öncülleri olan Eflak ve Bitar partiden uzaklaştırıldı ve Hafız Esad'ın askerlerden oluşan kadrosu 1971'de iktidarı elde etti (Roberts 1987, 92-93).

Tüzükler bir kuruluşun bilinçaltını oluşturdukları için Parti tüzüğünün ayrıntılı bir değerlendirmesi Partinin lafzi sunumunun ardındaki ruhunun ne olduğunu gözler önüne

Baas Partisinin Tüzüğü ve Programı

serecektir. Partinin tüzüğü 1947 yılındaki kuruluş kongresinde oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.² Ana prensipler, genel prensipler, dış politika, iç politika, eğitim ve sosyal politika başlıklarından oluşan bu tüzüğün sonuna tüzüğün ana ve genel prensiplerinin değiştirilemeyeceği maddesi de eklenmiştir. Değiştirilemeyecek bu hükümlere yakından bakacak olursak, birlik ve Arap milletinin hürriyetinin düzenlendiği birinci prensipte, Arap halkının sınırlardan azade şekilde bir birlik oluşturdukları ve aralarında doğacak ihtilafların da bu nedenle geçici ve önemsiz olduğunun belirtildiğini görebiliriz. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere Baas için Arap halkı sınıfsal çelişkiler barındırmamaktadır. Var olduğu iddia edilen önemsiz çelişkiler ise sosyo-ekonomik dönüşümler ile değil, Arap şuurunun uyanmasıyla ortadan kalkacaktır. İkinci prensip ise Arap milletine canlılık, yaratıcılık ve yenilik gibi sıfatlar yüklerken, bunları milli menfaat ile sınırlandırır. Öyle ki, vatandaşların değeri de bu bağlamda, evrensel normlara referansla değil, Arap milletinin mutluluk ve ilerleyişini arttırmak için giriştikleri eylemle ölçülür. Parti, genel prensiplerin 3. maddesinde de, millete bağlı hareket etmenin yaratıcı kudret gücünü artıracaklarını; insanı, insan yapacağını iddia eder ve vatandaşların haklarından ziyade ödevlerinden bahseder. 5. Maddede ise devlete vatandaşların gelişimi konusunda görev yüklense de, bundan maksadın Arap milletinin ve devletin gelişimi olduğu sezdirilmiştir. Burada şu noktanın belirtilmesi önemlidir ki, Parti için Arap milletine bağlılık, ırk ve etnik referans ile değil, Arap kültürünü benimseme ve Arapça konuşma ile tanımlanmıştır (Madde 10). Bu nedenle parti dışlayıcılıktan ziyade kapsayıcı bir vatandaşlık anlayışına sahiptir; fakat madde 20’de vatandaşlığın tanımı “kendisini Arap vatanına adanmış ve müfrit derneklerle ilgisi olmayan” kişiler ile sınırlandırılarak, vatandaşlığın bir hak değil, ödül/ımtiyaz olduğu ortaya konulmuştur.

Partinin ekonomi hakkındaki yargısını Sosyalizm başlığı altında inceleyeceğimiz için burada yine ekonomik hayatla ilgili olan Sosyal Politikaya değineceğiz. Tüzüğünde, her vatandaşa iş bulma görevini üzerine alan Baas partisi, işçilerin sosyal haklarını da şerefli bir yaşam referansı ile üstlenir (Madde 40: 1 ve 4). Parti aynı zamanda işçilerin haklarının ve yaşam standartlarının gelişiminde kendi örgütlenmelerine de izin verir ve sendikaların, birliklerin önünü açar (Madde 40: 5). Fakat hemen ardından gelen bu birliklerde devlet görevlilerinin de bulunacağı iddiası, birliklerin bir hak arama aracı değil, fakat emeğin kontrolünün aracı olduğunu göstermektedir. Madde 42 ise toplumda sınıfların varlığını kabul edip, aralarındaki farkları asgariye indirme -yok etme değil- görevini devlete verirken, aynı zamanda “sınıfların birbirinden ayrılması ve aralarında fark gözetilmesini” yasaklamaktadır. Burada yasaklanan şey sınıf olgusundan bahsedilmesi, toplumun mevcut polarizasyonunun dile getirilmesidir. Keza madde 41’de de “konuşma, yayım, toplanma, basın ve protesto” Arap menfaatleri içinde sınırlandırılmaktadır. Yine aynı şekilde, kulüp, dernek, parti ve gençlik örgütlenmeleri de Arap milli düşünce hudutları ile bastırılmış ve böylece sınıf tabanlı bir siyasal oluşumun önüne geçilmiştir.

Tüzüğe sinen bu otoriter hava, partinin eğitim programında da kendini göstermektedir.

²Parti tüzüğü için Bkz. Haim, Sylvia. 1974.

**Baas'ın Zor Terkibi:
Birlik, Özgürlük ve
Sosyalizm**

Bunun sebebi ise partinin toplumsal dönüşümü, sosyo-ekonomik bir değişimden değil de, eğitim aracılığıyla sağlanacak mental ve ruhsal gelişimden beklemesidir. Madde 44 bu doğrultuda, partinin eğitim politikasının, “milletin birliği ve misyonunun ebedi olduğuna inanan yeni bir Arap neslinin yaratılması” olduğunu ifade eder.

Görüldüğü gibi sosyalizmden çok Araplık üzerinde duran bu tüzük, partinin esas gayesinin ipuçlarını da bize sunmaktadır. Arap Baas Sosyalist Partisi için Arap birliği, tüm ferdi, toplumsal problemlerin üzerindedir; öyle ki, parti ferdi ve toplumsal programları dahi kendinde bir amaç olarak değil; bu birliğe giden yolda uygun araçlar olarak görmektedir. Bunun meşrulaştırılmasını ise tüm bireysel ve toplumsal özgürlüklerin, Arap Birliği'ne içkin olduğunu belirterek sağlamaktadır. Baas'ın her türlü sosyal olguyu bu şekilde birlik hedefine doğru yönlendirmesi üç kutsal ilkesi, Sosyalizm, Özgürlük ve Birlik, üzerinden de gözlenebilmektedir.

Baas ideolojisi için üç ilke arasında en önemlisi hiç şüphesiz birliktir. Birlikten kasıt ise Birinci Dünya Savaşı sonrası suni sınırlar ile birbirlerinden koparılan Arap ulusunun yeniden bir araya getirilmesidir. Bu nedenle Baas, Pan-Arabizmin savunucusudur. Öyle ki, her ne kadar Suriye merkezli bir parti olsa da, kendisini ısrarla Arap olarak niteler. Hatta parti tüzüğünün Genel Prensipler başlığı altında, partinin dünya şumul bir Arap partisi olduğu, bütün Arap memleketlerinde kolları olduğu ve merkezinin de şimdilik Şam'da olduğu ve şartlar gerektirirse başka yere de taşınabileceği önemle vurgulanır. Partinin varoluş gayesi, Arap milletinin yıllardır bastırılan şahsiyetini, medeniyetini yeniden ortaya çıkarmaktır; bunun tek yolu ise Arap ulusunun yeniden bir araya gelmesidir. Eflak'a göre bu bir araya geliş sadece Arap ulusu için değil tüm dünya halkları ve medeniyet için de büyük önem taşımaktadır (Şentürk 2003, 99). Öyle ki, parti tüzüğünün Arap milletinin misyonunu açıkladığı üçüncü prensip, Baas'ın sömürgecilğe karşı mücadelesinin sadece yerel değil; fakat küresel olduğunu ve partinin tüm sömürülen halklara yardım edeceğini beyan eder. İkinci olarak ise parti, Arap birliğinin sağlanması ile Arap halkının gelişeceğini ve bu gelişmenin insanlık medeniyetine de eksikliğini hissettiği kurumları ve değerleri kazandıracakını iddia eder.

Arap ulusuna yüklenen bu misyonun kökü, Baas Partisinin diğer kurucularından biri olan Zeki Arzusi'ye kadar gitmektedir. Fransa'da Bergson üzerine çalışmış ve eser vermiş olan Arzusi'nin başlangıç noktası, her ulusun bir ruhu, niteliği ve misyonu olduğu iddiasıdır. Ona göre, uluslara yaratıldıkları ilk anda Tanrı ya da Metafizik bir güç tarafından biricik bir özellik ve de dünya görüşü vakfedilir. Bu erken fazda ulus bir saflık, birlik, canlılık halindedir ve özel bir misyonu yerine getirmek ile yükümlüdür. Sahip olduğu bu canlılık ulusu edebiyatta, düşüncede ve askeri alanda büyük işler başarmaya yönlendirir. Ulus böylece kendi özünü, kimliğini formlaştırıldığı zaman “altın devresini” yaşamaya başlar. Fakat zamanla ulus diğer uluslarla karışır ve kendi özsellliğini ve misyonunu yitirir, bu artık ulusun gerilemeye başladığı anın ifadesidir (Omar 1996, 24). Arzusi bu misyonun içeriği hakkında ise yine Bergson'un izinde birçok çağdaş milliyetçi ile aksi istikamette düşünmektedir. Zira O, ulusun misyonunu ve niteliğini atalardan, geçmiş kültürden tevarüs eden dünyevi-tarihsel bir öge olarak değil, fitri, metafizik bir içerik olarak görür (Omar 1996, 34).

Tunus

Arzusi'nin Fransa'da Herder, Fichte, Bergson, Mazzini gibi düşünürlerin etkisinde ulaştığı bu "ulusal dirilme" fikri, onun tüm entelektüel hayatına damgasını vuracaktır. Öyle ki, Suriye'de ulusunun niteliğini keşfetmek ve onu diriltmek için Baas'ın (Diriliş) içinde yer alacak ve onun programına damgasını vuracaktır (Omar 1996, 25; Aoyama 2000, 91).

Görüldüğü üzere Baas, Arap ulusuna, adeta mesiyani bir nitelik yüklemektedir. Buna göre, Araplar sahip oldukları ancak henüz açığa çıkmamış olan yüce bir ruha sahiptirler ve bu ruh hepsinin bir araya gelerek, emperyalistlerden kurtulmaları ile tekrar yeryüzüne dönecektir. Arap medeniyetinin yeniden tesisi ise sadece Arap ulusu için değil, İnsanlık medeniyeti için kurtuluş anlamına gelmektedir (Aflaq 1974, 249). Eflak, Arapların sahip oldukları bu yüce ruha referans olarak ise İslam'ın erken dönemini göstermektedir.

Eflak için İslam, geçmişte Arapları birliği, güce ve gelişmeye götüren en önemli atılım olmuştur ve bugün de İslam'ın gücü yeni bir form içinde Arap milliyetçiliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Eflak, Hristiyan Arapların da İslam'ı, ulusçuluğun en değerli elementi olarak bağrılarına basmaları gerektiğini iddia etmektedir (Aflaq, 1974: 243). Öyle ki, Arap ulusu ve İslam arasındaki ilişki güçlü kaldığı ve İslam, Arap Bedeninin ruhu olduğu müddetçe hiçbir güç Arapları, milliyetçilik yolundan ayıramayacaktır (Babikian 1977, 294). Buradan da anlaşılacağı üzere seküler Arap milliyetçileri, mevcut Arap ideolojisi ile İslam'ın erken dönemi ve başarıları arasında bağ kurulmasında herhangi bir beis görmemekteydiler; zira onun doğrudan doğruya Arap İslam'ı olduğunu düşünüyorlardı; fakat İslam'ın, daha sonraki gelişmelerini ve sert pratiklerini Arap Kültüründen kopuş olarak yorumlayıp reddediyorlardı (Devlin 1976, 18). El-Azmeh de, Arap milliyetçiliği ve İslam'ı konu edindiği makalesinde, İslam ve milliyetçilik arasındaki ilişkinin içsel ya da kavramsal değil; ittifaka dönük olduğunu söylemektedir. Ona göre Baas'ın başını çektiği Arap milliyetçiliği için, İslam kendi kendine yeterli olmayan, ancak ayrıcalıklı bir yan unsur olarak milliyetçiliğe eklenebilen bir birimdir (El-Azmeh 1985, 36). El-Azmeh bu araştırmaların en tipik göstergelerinden birinin de, İslam'dan devşirilen ümmet ve toplumsal birlik ülküsü olduğunu söylemektedir. Buna göre Arap milliyetçileri, halkı mobilize etmede tarihsel olarak halkın ethosuna gömülü bulunan ümmet fikrine sarılmada herhangi bir beis görmemişlerdir; aynı şekilde homojen bir ulus oluşturma sürecinde de toplumsal sınıfları reddetmek için toplumsal birlik nosyonu, milliyetçiler tarafından aynı iştah ile benimsenmiştir. Milliyetçiler yine bu tarihlerde, ulusal özerklik ile dinsel namus dönemlerini ve yabancı hükmü ile tanrısızlık dönemlerini birbirlerine eş kodlayarak, kitleleri arkalarına alma gayretinde olmuşlardır (El-Azmeh 1985, 39-40).

Zeki Arzusi ise Arapların sahip olduğu varoluşsal nitelik hakkında İslam'a saygı duy-makla birlikte farklı bir yönde düşünmektedir. Ona göre Arap halkının özsel niteliği ve insanlığa katkısı İslam değil; fakat doğayı doğrudan, kendiliğinden yansıtan dildir, yani Arapça'dır. Buna göre İslam'ı, İslam yapan temel faktör de, Arap dilinin bu özel niteliğidir. Arapların altın çağı, buna bağlı olarak İslam devresi değil, Cahiliye dönemidir. Arzusi için Cahiliye, bilgisizlik değil, tefekkürün olmadığı, gerçeklik/evren ile araya herhangi bir mesafenin konmadığı bir dolaylılık dönemidir. Bu nedenle Cahiliye, tembellek ve çürümüşlük değildir, aksine yaşamsallığın, doğrudanlığın bir ifadesidir (Aoyama 2000,

106). Arzusi buradan hareketle Arap ulusunun özünün Cahiliye kültüründe bulunduğunu ve tekrar o zamanın yaşamsallığının yaratılması gerektiğini iddia eder. Ona göre İslam, bu yüce kültürün ve Arap dilinin en güzel ürünüdür (Baram 2003, 42); fakat İslam, ağacını kurutan bir meyve gibi içinden çıktığı kaynağa istemeden zarar vermiştir. Çünkü İslam, Arap kültürünün bozulmamış özünü, diğer kültürlerle açmış (Bizans, Pers, Kıpti vb.) ve onun içeriğini çürütmüştür (Omar 1996, 26).

Buradan şunu diyebiliriz ki: Arap ulusçuluğu, tıpkı modern ulus yaratma faaliyetlerinde olduğu gibi, kendini muzaffer bir tarih üzerinden tanımlamaktadır. Baas ekibi için Araplar, tarihin en eski ve gelişmiş halklarından biriyken zaman zarfında gerek içeriden, gerekse de dışarıdan yıpratılarak, zayıf düşürülmüş ve böylece başka güçlerin vesayeti altına girmiştir. Bu nedenle Baas partisi, bir ulus yaratmaktan ziyade var olan ama baskı altında dağılan ve içine kapanan şanlı bir ulusu diriltmeye meyl etmiştir. Zira partinin adı da, bu gayeden dolayı diriliş anlamına gelen Baas'dır.

Kısacası, Arap milliyetçiliğinin gayesi Arap toplumunu yeniden canlandırmak, eski müreffeh ve muzaffer günlerini geri getirmektir. Bu, aynı zamanda partinin kutsal vazife olarak da adlandırdığı şeydir. Öyle ki, Eflak için kutsal vazife bir devrimdir; fakat bu devrim geleneksel anlamda bir devrim değildir. Eflak bir konuşmasında devrimi (İnkılâp) şöyle tanımlar: “Devrim bizim için, politik ve siyasal bir programın ötesinde, ulusun yeniden uyanışını sağlayan çok güçlü bir fiziksel akım, yaşamsal bir kavga ve asli hareket ettirici güçtür.” (Aflaq 1974, 244-245). Öyle ki, Arap Halkının “tarihsel misyonu da, prensiplere, programlara gelmeyen ve yasamanın konusu olamayan bir niteliktedir. Zira tüm bunlar ölü nosyonlarken, Arap Ulusu sürekli dönüşen ve gelişen bir ruha sahiptir” (Aflaq 1974, 248). Bu nedenle de devrim, Baas için, bir sistem değişiminden ziyade, belirli bir kadronun öncülüğünde halkın, diri, canlı bir topluma doğru dönüştürülmesidir (Kaylani 1972, 5). İnkılâbın, halkın dönüşümü olarak planlanması, partinin eğitim programında da kendini göstermektedir. 45. Madde şöyledir: “Partinin eğitim politikası, ulusun birliğine ve vazifesinin sonsuzluğuna inanan yeni bir Arap jenerasyonu yaratmaktır..Böylece eğitim devletin özel bir fonksiyonu olduğu için, tüm yabancı ve özel kurumlar kapatılmalıdır.” Kısacası Baas ideolojisi, salt yapay siyasal sınırları sona erdirmeyi ve ekonomik kalkınmayı değil, Arap karakterinde ve toplumunda dönüşüm yapılmasını hedeflemekteydi (Olson 1992, 9).

Baas Partisi, Arap birliğini, Arap özgürleşimi için bir anahtar olarak görüyor ve parçalı bir yapıda bulunmanın, özgür olmanın önündeki yegâne engel olduğunu iddia ediyordu. Eflak, bir yazısında özgürlük ve birlik ilişkisini şu şekilde açıklıyor: “birçok bölgedeki Arap halkının, muradı bir olsa da, mücadeleleri koordinesiz ve zayıftır... Bu bölünmüşlük hali sadece Arap ulusunu birleşmeden alıkoymamakta; fakat onları kendi aralarında mücadeleye, çatışmaya itmektir... şu çok aşikardır ki, Arap Halkı birlik için mücadele etmedikçe, özgürlüğünü elde edemeyecektir.” (akt. Devlin 1976, 32). Görüldüğü üzere Baas için özgürlük ilkesi içeriği belirsiz, salt bir motivasyon unsurundan ibarettir. Öyle ki bu durum, Arap birliği elde edilse, özgürlük kendiliğinden elde edilebilecekmiş gibi bir izlenime neden olmaktadır. Dolayısıyla Partinin vaaz edilen üç ilkesini ikiye indirgemekte bizce herhangi bir sorun yoktur.

Sosyalizm ya da Ethosun Bedeni

Baas Partisinin 'birlik' vurgusunun altında, Van Dam'ın da (2000, 21) ayrıntılı olarak belirttiği üzere Osmanlı'nın çözülmesi sonucu emperyalist güçlerin bölge üzerinde uyguladıkları siyasete bir tepki vardır. Zira bu dönemde İngiltere ve Fransa, Arap coğrafyasında kendi egemenliklerini sürdürebilmek için, bölgecilik ve aşiretçilik gibi unsurları yaratma ve tetikleme gayretlerine girişmişlerdi (Çandar 1983, 16–18). Bu dönemde en tipik yöntem, azınlıklara özerklik verilmesi ve kendi vesayetleri altına alarak çoğunluk karşısında kullanılmasıydı (Çandar 1983, 18; Hourani 1997, 467). Aynı şekilde azınlıklardan oluşturulan birlikler de hem hâkim etnik-dini grubun kontrol edilmesine, hem de siyasi birliğin engellenmesine katkıda bulunuyordu. Birlik arzusunun arkasında yatan son neden ise, tarih boyunca sınır bilincine sahip olmadan yaşamış olan Arap Halklarının yapay sınırlar ile ayrı bırakılmasıydı (Van Dam 2000, 23).

Birlik arzusunun bu derece yüksek bir motivasyona sahip olmasının bir diğer nedeni de, Suriye özelinde, bölgenin hâkim üretim formundan doğmaktadır. Zira sanayi-endüstri kompleksine sahip olmayan Suriye, coğrafi şartların da etkisiyle, tarım-kentlerinden oluşuyordu ve bu tarım-kentleri oldukça otarşik bir yapıya sahip oldukları için ulusal düzeyde bir etkileşime sebep olamıyordu. Bu nedenle siyasi ve ideolojik oluşumlar da, ulusal talepler çerçevesinde değil; bölgesel talepler çerçevesinde geliyordu. Bu olgunun nihai sonucu da, hiç şüphesiz, parçalanmış bir siyasi yapıydı (Van Dam 2000, 25). Tüm bu nedenlerden ötürü Baas'ın öncelikli hedefi mezhepçilik, bölgecilik ve aşiretçilik gibi toplumsal bölünmüşlüğü pekiştiren etkenleri ortadan kaldırmaktı. Bu konuda en büyük yardımcısı ise Sosyalizm düşüncesi olacaktı.

Baas'ın sosyalizme bakışı, birçok Üçüncü Dünya sosyalizm deneyimine benzer şekilde teori karşılığı ile inşa edilmiştir. Teorinin, Batı'nın kültürel, ekonomik çıktısı olduğuna kani olan Arap sosyalistleri, onu derinlemesine incelemeyi boş bir çaba olarak görmüşler ve bu bilgisizliklerini de bir özerklik/özgünlük olarak sunabilmişlerdir. Tipik bir Arap sosyalisti olan Muhammed A. Hatim sosyalist teori hakkında şunları söyleyecektir: “Bizim spiritüel ve entelektüel tecrübelerimizin en büyük karakteristiği, hayatımızı araştırın teorilerle meşgul olmayışımızdır. Biz teori araştırın hayatımızla meşgul olduk” (akt. Jaber, 1970: 116). Jaber'in (1970, 117) aktardığına göre aynı kişi başka bir eserinde de, İngiliz ve Arap sosyalizminin teoriden değil fakat yaşamdan doğduğundan bahisle, benzer olduklarını iddia edecektir. Görüldüğü üzere Arap Sosyalistlerinin, sosyalizmden anladıkları şey mevcuttan acil ihtiyaçlardan doğan ve bu hali ile teoriye gelmeyen bir “yaşam atılımı”dır (Elan Vital). Kitlelerin kendi kültürel kodları ve mazisi ışığında, mevcuda karşı giriştikleri mücadeledir ve teori bu noktada eylemi takip etmek durumundadır.

Özgünlük /özerklik hedefiyle taklitten sakinme ve kendi gerçekliğinden hareket etme tutkusu daha öncede ifade ettiğimiz gibi geç-modernleşen ülke aydınlarında sık rastlanan bir semptomdur ve Baas'ın sosyalist liderleri de bundan varestede değildirler. Toplumu canlı organik bir varlık olarak gören Eflak, onun soyuta çekilemeyeceğini ve ancak kendi gerçekliği içinde anlaşılıp, değiştirilebileceğini iddia etmektedir. Bu nedenle Arap ulusçuluğu Eflak'ın gözünde bir soyut kurgu değil, onu düşünceye götüren, düşünceye neden olan esas yoldur (Jaber 1970, 118).

Görüldüğü üzere, soyut düşünceleri, iktidarda bulunanların hareket alanını sınırlandıran bir engel olarak gören ve Arap Sosyalizmini eylem içinden inşa etmeye yönelik Eflâk'ın bu gayretlerinin arkasında hiç şüphesiz tüm Arap düşünürlerinin kök paradigması olan Batı karşıtlığı vardır. Batı'ya ve onun fikri ürünlerine karşı gösterilen bu tepki, hiç şüphesiz, Batı sosyalizmine de yönelmektedir.

Jaber (1970, 120), Arap Sosyalistleri'nde görülen bu özgünlük arayışının dikkatle incelendiğinde bir tercihin neticesi olmadığını, fakat yapısal şartların bir dayatması olduğunu iddia etmektedir. Zira 20.yy'da gözlerini açan Arap halkı, sosyalizm gibi teorileri içselleştirebilecek ve uygulayabilecek eğitilmiş kadrolardan yoksundu. Buna karşılık ihtiyaçları aciliyet arz ediyordu ve teori öğrenmeye-uygulamaya vakitleri yoktu, kaldı ki Batı Sosyalizmi'nin üzerinden konuştuğu ekonomik yapı da Arap topraklarında bulunmuyordu. Tüm bunların neticesinde Baas elitleri, bir zorunluluk olarak teorizimden sakınmış ve pragmatizme yaklaşmışlardır.

Tüm bu veriler toplandığında, görülmektedir ki, Arap Sosyalizm deneyimi tıpkı tüm Üçüncü Dünya ülkelerinin modernleşme hamlelerinde olduğu gibi, sosyalizm ve kapitalizm arasında üçüncü bir yol arayışındadır. Bunun arkasında yatan etkenler ise daha evvel de dile getirdiğimiz üzere ülkenin yapısal şartları (beşeri ve ekonomik) ile iki kutuplu dünyada özerklik arayışlarıdır.³

Baas sosyalistleri öncelikli hedeflerini daha önce de ifade ettiğimiz üzere üç başlık altında toplamışlardır: Birlik, Hürriyet ve Sosyalizm. Her ne kadar bu üç başlık birbirlerine eşit olarak sunulsa da uygulamaya ve söylemlere bakıldığında esas hedefin birlik, diğer ikisinin ise ona ulaşmada bir vasıta olduğu rahatlıkla görülebilecektir. Eflak, bir konuşmasında bu durumu şu sözlerle ifade etmede bir beis görmeyecektir: “Bizim sosyalizmimiz, halklarımızı ve milliyetçiliğimizi yeniden yaşatmak için bir vasıta ve Arap milletinin tarihe yeniden girdiği bir kapı gibidir” (akt. Jaber 1970, 122). Buradan da anlaşılacağı üzere Arap birliği bir kez elde edilince, toplumsal ve ekonomik ilerleme için gerekli beşeri ve ekonomik sermaye sağlanmış olacak gibidir.

Patrick Seale de (1965, 154), Baas sosyalizminin, milliyetçiliğe ve birliğe ulaşmada bir araç olduğunu söyler. Ona göre, bunda Baas'ın temsilcilerinin, iktidar sahiplerini, emperyalistlerin ajanı olarak görmeleri etkindir. Bu akıl yürütmeye göre yönetici sınıfların alıştığı edilmesi birliğe, birlik ise özgürlüğe götürecektir. Görüldüğü üzere Baas için sosyalizm her daim, milliyetçiliğe göre ikincil durumdadır. Eflâk'ın şu sözleri bunun açık bir kanıtıdır: “elbette ki, sosyal ve ekonomik konular önemlidir; fakat bunlar doğrudan doğruya milliyetçiliğe bağlı tartışmalardır; dolayısıyla biz sosyalizmin, milliyetçiliğimize hizmet etmesini arzu ediyoruz” (akt. Devlin 1976, 33). Devlin de, yapmış olduğu nicel analizde, Eflak'ın çalışmalarında, sosyalizm kelimesinin birlik, diriliş ve bağımsızlık kelimesinden çok sonra geldiğini belirtip, bu araçsallığı gözler önüne serecektir.

³ Baas'ın devletçiliği, Batı karşıtlığı ve komünizm ile kapitalizm arasındaki üçüncü yol arayışı bizlere o kadar da yabancı hasretler olarak gözükmemektedir. Zira yakın tarihimizde yeni kurulan rejimi tanımlamak ve bir yön çizmek gayretinde olan Kadro Dergisi çevresi de, tıpatıp aynı temalar çerçevesinde örgütlenmiş ve mücadele etmişlerdir. Bu konuda bkz. Türkeş 1999, Ankara: İmge Yayınları.

Sosyalizm 1947 parti tüzüğünde ve dönemin parti yazılarında da ılımlı bir içerikle sunuluyordu. Öyle ki, tüzükte, sosyalizm hiçbir şekilde Marksist düşünce ile ilişkilendirilmemişti. Parti 4. Maddede kendi sosyalizmini şu şekilde tanımlıyordu: “Sosyalizm, Arap ulusunun derinliklerinden neşet eden bir ihtiyaçtır... Sosyalizm, Arap milletinin imkanlarını gerçekleştirmede, milletin maddi ve manevi olarak devamlı bir şekilde kalkınmasını sağlayacak olan dehasının gelişmesinde yardımcı olan ideal toplumsal düzeni teşkil eder”. Görüldüğü üzere, tanımda hiçbir şekilde sosyalizme atfedilen toplumsal adalet, emek, işçi sınıfı gibi evrensel kategoriler bulunmamaktadır. Aksine sosyalizm, doğrudan doğruya Arap ulusunun potansiyelini açığa çıkarmada zorunlu bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Patrick Seale de (1965, 154), buradan hareketle Baas için ulusal birliğin ruh, sosyalizmin ise onun bedeni olduğunu söylemektedir. Öyle ki, tüzükte partinin adı da “Arap Baas Partisi” olarak belirlenmiştir. Sosyalist kelimesi Hawrani’nin Arap Sosyalist Partisi ile 1953 yılında birleşinceye kadar parti isminde yer almayacaktır.

Devlin’in bildirdiğine göre Eflak ve Bitar’ı parti tüzüğüne sosyalizmi koymaya yönlendiren şey kendi arzuları değil; Zeki Arzusi ve grubudur. Bu grup, partinin kuruluş toplantısına katılma şartı olarak, sosyalizmin tüzüğe dâhil edilmesini sunmuşlardır (Devlin 1976, 33). Sonuç olarak sosyalizm, parti tüzüğüne Marksizmden uzak bir içerikle, bin bir sınırlama ile girmiştir. Kısaca Partinin ekonomi programını özetlemek gerekirse; Madde 26, Anavatanın iktisadi zenginliğinin millete ait olduğunu söyler; Madde 28, başkalarının emeğinin istismarını yasaklar; Madde 29, Kamu hizmetlerinin, büyük milli kaynakların, ağır sanayi ve ulaştırma vasıtalarının millete ait olduğunu söyler ve bunların devlet idaresi tarafından yürütüleceğini ekler; Madde 30, tarımsal topraklara sahip olmanın, başkasının emeğini istismar etmeyecek derecede sınırlandırılacağını ifade eder; Madde 31, küçük çapta sınıai mülkiyetini yine aynı ifade ile sınırlandırır; Madde 32, işçilerin, fabrika yönetimine katılmasını ve kardan pay almasını düzenler; Madde 33, gayri menkul sahipliğini, başkalarına zarar vermemek kaydıyla, serbest bırakır; Madde 34, mülk ve mirası, milli menfaat çerçevesinde sınırlandırır; Madde 36, iç ve dış ticaretin devlet kontrolünde olacağını ifade eder. Görüldüğü üzere, tüzükteki sosyalist öneriler, maddi refahın paylaşımındaki adaletsizlikleri ve dengesizlikleri düzeltmekten ve fakirler ile imtiyazsızlar için sosyal önlemlerden başka bir şey sunmuyordu. Tüm bu niteliklerinden dolayı partinin sosyalizm tasavvurunun, Fabian sosyalizmini andırıldığına dair de yorumlar yapıla gelmiştir (Baram 2003, 48).

Bu yorumların arkasında Eflak’ın Marksizme getirdiği çok net eleştirilerin etkisi de yok değildir. Düşünür, Marksizm ile Komünizmi ayırmadığı bu eleştirilerini üç noktadan sürdürür. İlk olarak Komünizm bir Batı felsefesidir, bu nedenle Arap ethosuna yabancıdır; onun Arap tarihi, düşüncesi ve yaşamı ile hiçbir pozitif rabatası yoktur. İkinci olarak bu felsefe Hegel’in ilerlemeci tarih anlayışına dayanmaktadır, halbuki, Arap tarihi birbirini takip eden yükseliş ve düşüş aşamalarından oluşmaktadır ve bundan dolayı döngüselidir. Üçüncü ve son olarak ise Komünizm sadece bir ekonomik sistem değil, fakat milliyetçiliği ve maneviyatı reddeden materyalist bir felsefedir ve bu nedenle Arap ulusunun üzerinde yükseldiği ruhu yadsımaktadır (Babikian 1977, 291).

Jaber de, Baas'ın, Komünist Partiye ve onun temsil ettiği Marksizm anlayışına olan tepkisinden dolayı, Arap ve Batı Sosyalizmi arasında bir benzerlik olduğunu iddia eder (1970, 129). Ona göre her iki oluşum da, mutlak determinizme, sınıf mücadelesine, proletarya diktatörlüğüne mesafeli yaklaşmakta ve iktisadi programlarında millileştirme/devletleştirme önemli yer tutmaktadır. Partinin önderlerinin de, Batı Avrupa'da tahsil görmüş olmaları, sosyal demokrasi ile olan yakınlıklarını anlaşılır kılmaktadır. Fakat partinin köylü sorunlarına dönük ilgisi ve bundan mülhem milliyetçiliği de, sosyal demokrasi ile bu yakınlığının da bittiği noktadır. Tabi bunun yanında, Batılı sosyalistlerin desteklediği Lean Blum hükümetinin, Suriye ve Lübnan'a istiklal hakkı tanımamış olması ve de İngiliz İşçi Partisi'nin İsrail'in kurulmasına ses etmemiş olması da, Baas'ı Batı Sosyalizminden uzak tutan diğer etkenler olarak sıralanabilir (Seale 1965, 150) Ayrıca, Eflak da bu Fabian yakıştırmasını kabul etmemektedir. Ona göre Arap ve Batı Sosyalizmleri birbirlerinden çok farklıdır: “sosyalizm, Araplar için bir amaç değil; fakat toplumun dayanışma ve işbirliğini yüksek standartta bir üretim ile birleştiren bir araçtır. Bu nedenle Arap toplumu, ılımlı Fabian Sosyalizminin aksine, daha derin, daha geniş ve daha güçlü bir sosyal düzen değişimine ihtiyaç duymaktadır” (akt. Devlin 1976, 34). Eflak başka bir yerde de sosyalizmin, halkın refahının yeniden dağılımı için gerekli olan bir ekonomik organizasyondan başka bir şey olmadığını söyleyecek ve Fabianlarla olan farkını ortaya koyacaktır.

Bu noktada şunu da ifade etmek durumundayız ki, Baas içinde Jamal ATasi ve Munif Razzaz gibi Sosyalizmi, salt bir ekonomik düzenlemeden ötede, bir yaşam düzeni olarak yorumlayan isimler de vardı. Ancak, bu isimler sınıf mücadelesi, devrim ve demokrasi gibi kavramlar üzerinde durmuş olsalar da, Partinin genel programını etkileyememişlerdir (Devlin 1976, 37).

Görüldüğü üzere Baas için sosyalizm, Arap halkının emperyalist düzende ayakta kalabilmesi ve mücadele edebilmesi için olmazsa olmaz bir vasıttır. Yani sosyalizm, Araplar için bir dış politika aracıdır, içeride ise kapitalizm, devlet denetiminde milliyetçi motivasyonun ihtiyacı olan sermayenin birikimi için son sürat iş başında olacaktır.

Sömürge dönemiyle birlikte başlayan bu Arap Sosyalizmi fikri, sadece komünizmi değil; fakat liberal demokrasinin kurumlarını da reddeden bir içeriğe sahipti. Zira Araplara göre, parlamenter demokrasi bir Batı ihracıydı ve sömürge dönemi ürünüydü. Buna karşılık, Arap Sosyalizmi, halk demokrasisi fikrine mesafeli değildi; çünkü içeriğini bireysel özgürlük ile değil; fakat politik eşitliğin temeli olan sosyal ve ekonomik özgürlükle tanımlıyordu (Sharabi 1966, 83). Savaş sonrası oluşan bu sol entelektüel çevre için liberal entelektüeller, çürümüş entelektüalizmin simgesi olmalarının yanı sıra bu fikirleri ile karşı devrimci ve emperyalist güçlerin müttefiki olarak görülüyorlardı. Arap Sosyalist Birliği, FLN ve Baas Partisinden oluşan bu çevrenin savunduğu yegâne demokrasi ise halk demokrasisi olarak da adlandırdıkları sosyalist demokrasiydi. Batı tipi kapitalist demokrasinin karşısına yerleştirdikleri bu demokrasi türünü şu şekilde savunuyorlardı: “hiç kimse üç asli garantiye sahip olmadan oy kullanmada özgür kabul edilemez: sömürünün tüm formlarından azade olmak, ulusun refahından pay almada fırsat eşitliğine sahip olmak ve tüm gelecek güvenliği kaygılarından bağışık olmak” (Sharabi 1966, 85). Üç parti yine bu

Sosyalizm Versus Komünizm

minvalde, ulusal temsilde de köylü, işçi ve devrimci entelektüellere öncelik veriyorlardı. Örneğin Baas, hem partinin hem de devletin politik yapısını sistemin omurgası olarak gördükleri işçi ve köylülerden oluşturmayı taahhüt ediyordu.

Baas Partisinin Sosyalist ilkesinin anlaşılmasında en önemli araçlardan biri de, Van Dam'a göre, parti tabanının profilidir. Sünni Arapların kentlerde yaşadığı, Sünni olmayan Arapların ise daha çok az gelişmiş kentlerde ve kırsal kesimde bulunduğu Suriye'de, partinin daha çok azınlıklar tarafından benimsenmesi, sosyalizmin çevrenin, merkeze bir tepkisi olarak da yorumlandığını göstermektedir (Van Dam 2000, 46; Hourani 1997, 468). Öyle ki, Baas'ın Şam'daki merkezinde 600 üyeden sadece on ikisi Şam'lıydı; üyelerinin çoğu ise kuzeydeki tarım kentlerinden ve kırsal kesimden geliyordu (Çandar 1983, 97). Az önce de ifade ettiğimiz gibi bu kent-kırsal ayrımı aynı zamanda mezhep farklılıkları ile de örtüşüyordu.

Baas'ın en önemli gücü olan asker içindeki örgütlenmesinin niteliği de, bize partinin sosyalizm ile ilgili boyutlarını anlamamızda yardımcı olacaktır. Suriye ordusu, Fransız işgalinden bu yana, Fransa'nın sömürge politikaları ekseninde merkeze bağlı zayıf olan azınlıklardan-özellikle Alevi, Dürzî ve Hrisityanlardan-oluşturula gelmişti. Öyle ki, Sunni Araplar, ordunun bu niteliğinden dolayı, subay kadrosuna dahi itibar etmemişler, daimi olarak uzak durmuşlardır (Çandar 1983, 98). Ancak ordu'da yaşanan bu dönüşüme sadece Fransızların böl-yönet siyasetleri değil, aynı zamanda çevrenin sefaletinden memurluk ile kurtulmaya çalışan azınlıkların temel motivasyonları da etkili olmuştur (Van Dam 2000, 57 ve 133).

Van Dam'ın Baas'ı okumasında belirtilen bu nedenlerden dolayı İbn-i Halduncu bir yaklaşım açıkça sezilmektedir. Zira Van Dam'a göre Baas'ın sahip olduğu yaşam atılımı/dirim-selliği, organize bir ulusal gücün planlı eyleminin sonucu değil, kırsal, kente olan tarihsel tepkisinin sonucudur. Tıpkı Haldun'un belirttiği gibi, Suriye örneğinde de asabiyet bağları kente göre güçlü olan çevrenin farklı etnik-dini grupları, Baas ile örgütlenerek iktidarı elde etmişler, Suriye'ye yeni bir kan getirerek, ulusal birliği yaratmaya çalışmışlardır.⁴

Baas için sosyalizm bayrağının taşıyıcılığı yapan Sovyetler de tipik bir Batı devleti olarak görülüyordu. Baas tarafından emperyalist olarak kodlanan Sovyetler hem Arap nasyonalizmini reddettikleri, hem de İsrail'in kuruluşunda evet oyu kullandığı için bir model olarak benimsenmiyordu (Şentürk 2003, 113). Eflak bir çalışmasında "komünizmin Avrupa düşüncesinin kardeşi" olduğunu iddia etmiş ve milletlerin manevi değerlerini reddeden bu ideolojinin, Arapları, Sovyetler birliğine bağlama hedefinde bir araç olduğunu eklemiştir (Jaber 1970, 127).

Geleneksel, özgül değerleri, Batı karşıtlığı bağlamında koruma hassasiyeti yüksek olan Baascılar, Komünizm ile de manevi değerlerin önemi konusunda çatışmaktaydılar. Bu bağlamda diyalektik materyalizmin, tarihi sadece iktisatla izaha çalışmasının, her şeyi tek bir faktöre bağlı kılmasının, hayatı ve ilerlemenin manasını tahrif ettiğini söylemektedirler. Ve yine buna bağlı olarak, sosyalizmin tabii diyalektik süreç ile değil, fakat halkın ma-

⁴ İbn-i Haldun'un kuramı için Bkz. Hassan, Ümit. (1982)

nevi ve adil bir düzene olan ihtiyacından doğacağını iddia etmektedirler. Burada diyalektik sürecin reddi de, yaşam atılımı perspektifinden oldukça rahat bir şekilde anlaşılabilir. Zira tarihsel materyalizmin vaaz ettiği diyalektik süreç, üretim güçlerinin gelişimini birincil etken olarak görmekteydi; ancak Suriye gibi kapitalist ilişkilerin gelişmemiş olduğu bir coğrafya da, diyalektik sürece bel bağlamak, acil sorunların çözümü noktasında karşılık vermeyecekti. Bu nedenle Baascılar, diyalektikten ziyade halkın gerçek yaşam kudreti üzerinden politika yapmaya yöneldiler.

Arap manevi/kültürel değerlerine olan bu vurgunun doğal sonucu ise toplumsal sınıfların, Arap coğrafyası özelinde inkârdır. Eflak bunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Batı’da adaletsizlik sadece bir sınıfı etkiler, hâlbuki bütün Doğu, yalnız mağdur toplulukları temsil eder” (Jaber 1970, 127). Bu nedenle parti, bir sınıfı temsil etmekten ziyade sınıflar arasındaki farkı azaltmayı hedeflemiştir. Tüm bunlara rağmen partinin, Arap coğrafyasında komünist partiler ile ilişkileri politik bir seyir izlemiştir: Ürdün’deki Baas Partisi, memleketin İngiliz nüfusundan kurtarılmasında, Komünist parti ile ortak hareket etmiştir. Irak’ta da Baas rejimin devrilmesi için 1958’e kadar komünistlerle işbirliği yapmıştır

Suriye komünistleri ile Baas ilişkisi ise Eflak’ın komünistler hakkındaki yargısı nedeniyle uzun süre soğuk bir şekilde gelişmiştir. Ancak Stalin’in ölümü ile Baas, Komünist partiler ile ortak noktalarının farkına varmıştır, zira her ikisi de, yerel reaksiyonere ve feodallere karşı, emperyalizme karşı savaşıırken, eş zamanda köylü ve işçilerin önderliği için mücadele ediyorlardı. Bu nedenle Baas mevcut rejime karşı, Komünistlerle ortak, ulusal bir cephe kurulması yönünde harekete geçti; fakat bu ortaklık, tereddütlü ve yarı gönüllü bir nitelik arz ettiği için ancak Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin (1958) kuruluşuna kadar ayakta kalabildi. Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin kurulması ile ülkede geleneksel partiler taban kaybettiği için Komünistlerle ittifakın da bir anlamı kalmadı ve Eflak ile Hurani komünistlere karşı yabancı, değersiz gibi suçlamalara başladılar (Kaylani 1972, 21).

Baas ve Sovyetler ilişkisi, Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin yıkılması ve 63 darbesinin sonucunda Baas’ın iktidarı elde etmesi ile farklı bir seyir izlemeye başladı. Eflak ve Bitar ulusçuluğunun parti içindeki etkisinin azaldığı bu tarihten sonra Baas uluslararası tanınma noktasında bir zorunluluk olarak Sovyetlere yaklaşmaya başladı. Fakat bu ilişki sadece tanınma ile de sınırlı kalmadı; askeri ve ekonomik konularda iki taraf arasında sıkı bir birliktelik başladı. Buna karşılık ise Baas kabinesine komünist bir bakan koydu, Komünist Partinin açılmasına, sürgündeki komünistlerin geri dönmesine izin verdi ve programını da daha Marksist-Leninist bir içeriğe (Demokratik merkezîyetçilik) doğru çevirdi (Ginat 2000, 157). Sovyetler bu gelişmeleri “İlerleme yolunda Suriye” başlıklı raporları ile takdir ederken; Baas da, “Bağlantısızlar Hareketi” içindeki yerini bu flört doğrultusunda yeniden izah etmeye çalıştı. Parti bu dönemde yayınladığı bir raporda Sovyetler ile ilişkisini şu şekilde sunacaktır: “Arap Baas Sosyalist Partisi, emperyalizme karşı mücadele sorununu uluslararası bir çerçevede yorumlamaktadır ve bu nedenle Sosyalist kampa bakışı negatif değildir (...) Parti iki kampa da eşit mesafede değildir, zira sosyalist blok Arap ulusunun çıkarları ile daha uyumlu bir programa sahiptir” (Ginat 2000, 155). Görüldüğü üzere Eflak’ın önderliğinde negatif bir içerikle başlayan Baas-Sovyetler ilişkisi, Eflak ve Bitar

**Arap Ulusunun
Elan Vital'i⁵ olarak
Sosyalizm:**

gibi eski kadroların tasfiyesi ile sola daha yakın bir seyir izlemeye başlamış ve bu ilişki Soğuk Savaş süresince devam etmiştir.

Görüldüğü üzere Baas Partisinde yer alan her türlü doktrin, Arap ulusunu diriltmeye ve birleştirmeye dönük bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle komünizmin evrenselliği ile Baas partisinin programı özsel olarak çelişkilidirler. Eflâk'a göre Marksist sınıf çatışması fikri de Suriye gerçeklikleri ile uyumamaktadır. Düşünür, "Kapitalizm ve Sınıf Mücadelesi Hakkındaki Düşüncelerimiz" adlı 1956 tarihli yazısında şöyle demektedir: "Marksizm, sınıf mücadelesinin önemini abartmıştır; ona küresel bir uygulama alanı verirken, ulusal hareketlerin gelişimini göz ardı etmiştir. Sömürgeciyi, sömürülene bağlayan bağı, sınıfı ulusa bağlayan bağdan daha sıkı bir bağ olarak görmüştür" (akt. Devlin 1976, 35). Ancak burada şunu belirtmek durumundayız ki, Eflak sınıf mücadelesini reddetmemiş, onu Arap milliyetçiliğinin altına yerleştirmiştir.

Netice olarak Baas, sosyalizm ile komünizm arasında bir ayrıma girmiş ve komünizmi, Rusya ve onun emperyalizmi ile kodlamıştır (Seale 1965, 152-153). Ayrıca komünizm, Baas için, tıpkı Batı sosyalistleri gibi dogmatizm, insanlıktan uzaklaşma ve şiddet ile de malul bir ideolojidir.

Tüm bu verilerin ışığında bizim iddiamız, Baas'ın Arap ulusunun kendini gerçekleştirmesi için öne sürdüğü üç ilkesinin esasında tek olduğu ve onun da birlik olduğudur. Diğer iki ilke birliği sağlama da sadece vasıta işlevi görmektedir. Çalışmamızın merkezine koyduğumuz sosyalizm ilkesi de bu minvalde evrensel içeriğinden boşaltılarak, Arap ulusunun kendini ifade etme aracına indirgenmiştir. Öyle ki, sosyalizm, diyalektik yasalarından arındırılmış ve bir topluluğun rasyonel ve irrasyonel nitelikleri ile direnme ve ayakta kalma mücadelesine, bir elan vital'e dönüştürülmüştür. Bu mücadelenin muarızı ise toplum içindeki egemen sınıflar değil; ulusun gelişimini engelleyen ve onu sakat bırakan emperyalistlerdir. Dolayısıyla partinin, kontrollü bir kapitalizm ile de herhangi bir sorunu yoktur. Ancak bizim iddiamız, partinin tüm bu tercihlerinin doktriner değil, fakat yapısal olduğudur. Zira her bir öge Suriye'nin ve Arap coğrafyasının yapısal şartları ile uyumludur. Kapitalist ilişkilerin yoğunlaşmadığı bu bölgede, diyalektik süreçleri dikkate almak ve bir teorinin peşinden gitmek elbette ki boş bir gayret olacaktır. Yine buna bağlı olarak, siyasal bilincin gelişmediği coğrafyada bir kadro hareketinden ziyade bir kitle hareketi ummak da aynı şekilde anlamsız olacaktır. Baas'ın programı ve eylemi bu hali ile gözünü açtığı an kendini tehlikede bulan bir canlının hayatta kalma refleksini andırmaktadır.

Berkes de (1969, 34), bir Ortadoğu gezisindeki gözlemlerinden derlediği çalışmasında, Suriye Sosyalizminin, tüm Arap devletlerinde olduğu üzere, milliyetçilik ve din sorunları ile hemhal olduğunu ve bunların birbirlerinden ayrıştırılmayacak şekilde iç içe geçtiğini

⁵ Bergson'un 1907 tarihli Creative Evolution adlı eserinde karşımıza çıkan bu kavram Türkçede "yaşam güdüsü", "yaşam atılımı" gibi karşılıklar bulmaktadır. Buna göre organizmalar, içsel psikik güdülerini hareket etmektedirler ve bu nedenle rasyonel şekilde açıklanamamaktadırlar (Bergson 1944, 10). Bergson'un organizmalar ve bireyler üzerinden aktardığı bu yaşam atılımı, takipçileri tarafından topluluklara ve uluslara da atfedilmiştir (Örneğin, Georges Sorel, Charles Maurras). Tarihin rasyonel yasalarla değil, fakat irrasyonel ve psikik güçlerin gelişimi ile ilerlediğini iddia eden bu görüşe göre ulusların gelişimi de salt endüstriyel ve entelektüel parametrelerdeki değişim ile değil, fakat ulusun metafizik potansiyelini açığa çıkarması ile mümkündür

söyler. Bu nedenle Berkes, partinin ismi ile müsemma bir nitelik arz ettiğini ifade eder. Zira ona göre, partinin adı “diri bir insan toplumunun belirlenmiş bir görünüşünü ya da sistemini anlatmaktan ziyade, dirilme çabaları içindeki bir toplumun çırpınmalarının, tutarsızlıklar ile dolu halini gösterir” (Berkes 1969, 42). Dolayısıyla Baas, ne İslamcı, ne milliyetçi, ne de sosyalisttir, sadece ayakta kalmak isteyen bir bedenin irrasyonel çırpınışlarının bir karışımıdır. Berkes, belirtilen bu nedenlerden dolayı, partinin ne bir ekonomi programının, ne bir kalkınma planının, ne de bir reform tasarısının olduğunu söyler ve partinin bu programsızlığı, doktrin karşıtlığı olarak sunmasını da oportünizm olarak yorumlar. Kaylani de aynı şekilde Baas’ın ideolojisini belirsizlikle suçlar, ona göre Baas, “sosyo-politik çöküşe karşı devrimi önerir, fakat çöküşün doğasını analiz etmez; sosyalizmi savunur, fakat sosyal eylem için gerçekçi bir program önermez; ruhu yücelten bir özgürlük vaat eder, fakat hayalperestliği aşamaz ve son olarak birlik ister, fakat içeriğini romantizm ile doldurur.” (Kaylani 1972, 22).

Baas bugün ise Eflak, Bitar ve Arzusi’nin yarattığı ideolojik yönelimin tamamen dışında bir diktatör partisi haline gelmiştir. Öyle ki, 40’ların sonunda ortaya çıkan Baas ile günümüzdeki Baas arasındaki ilişki salt bir isim benzerliğinden öteye gidememektedir. Parti artık Arap Birliği hedefini uzak bir mefkûre olarak anmakta, Arap coğrafyası ile ilişkisini çarpık bir Filistin politikası ile sınırlamakta ve sosyalizm kelimesine ise hiç itibar etmemektedir. Bu nedenle diyebiliriz ki, yüzyılın ortasındaki Baas partisi her ne kadar kapsamlı bir ideoloji geliştirememiş olsa da, Arap coğrafyasında yarattığı heyecan ve canlılık ile hem bölge tarihine hem de dünya tarihine damgasını vurmuştur.

Kaynakça

- Aflaq, Michel. 1974. *Nationalism and Revolution, in Arab Nationalism*, ed. Sylvia Haim, Berkeley: University Of California Press.
- Aoyama Hiroyuki. 2000. *Spiritual Father of the Ba’th-The Ideological and Political Significance of Zaki al-Arzusi in Arab Nationalist Movement*, Tokyo: Institute of Developing Economies.
- Babikian, Salem. 1977. A partial reconstruction of Michel Aflaq’s thought, *The Muslim World*, Vol. 67 (4), 280-294.
- Baram, Amatzia. 2003. Broken promises, *Wilson Quarterly*, Vol. 27 (2), 41-51.
- Berkes, Niyazi. 1969. *Arap Dünyasında İslamiyet, Milliyetçilik, Sosyalizm*, İstanbul: Köprü Yayınları.
- Çandar, Cengiz. 1983. *Ortadoğu Çıkmazı*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Devlin, John F. 1976. *The Ba’th Party*, California: Hoover Institution Press.
- El-Azmeh, Aziz. 1985. Arap milliyetçiliği ve İslamcılık. *Toplum ve Bilim*, 29(30), s. 36–50. çev. İskender Savaşır.
- Ginat, Rami. 2000. The Soviet Union and the Syrian Ba’th regime: From hesitation to rapprochement. *Middle Eastern Studies*, 36(2), 150-171.

- Haim, Sylvia. 1974. *Arab Nationalism*, Berkeley: University Of California Press.
- Hassan, Ümit. 1982. *İbn Haldun, Metodu ve Siyaset Teorisi* (2. Baskı), Ankara: SBF Yayınları.
- Hourani, Albert. 1997. [1992] *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jaber, A. 1970. [1966] *Arap Baas Sosyalist Partisi*, çev. Ahmet Ersoy. Ankara: Altınoluk Matbaası.
- Kaylani, Nabil. 1972. The rise of the Syrian Ba'th, 1940–1958: Political success, party failure. *International Journal of Middle East Studies*, 3(1), 3–23.
- Nikolaos, Van Dam. 2000. [1996] *Suriye'de iktidar mücadelesi, Esad ve Baas partisi yöne timinde siyaset ve toplum*, çev. Semih İdiz. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Olson, Robert. 1992. *The Ba'th and Syria* (1947–82), Princeton: The Kingston Press.
- Omar, Saleh. 1996. Philosophical origins of the Arab Ba'th Party: the work of Zaki Al-Arsuzi. *Arab Studies Quarterly*, 18(2), 23–48.
- Roberts, David. 1987. *The Ba'th and the Creation of Modern Syria*, New York: St. Martin's Press.
- Seale, Patrick. 1965. *The Struggle For Syria: A Study of Post-War Arab Politics*, London: Oxford University Press.
- Sharabi, Hisham. 1962. *Governments and Politics of the Middle East in the Twentieth Century*, New York: D. Van Nostrand Company Ltd.
- Sharabi, Hisham. 1966. *Nationalism and Making of the Arap World*, New York: D. Van Nostrand Company Ltd.
- Şentürk, Doğan. 2003. *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası: Saddam'ın Baas'ı*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Türkeş, Mustafa. 1999. *Kadro Hareketi: Ulusçu Sol Bir Akım*, Ankara: İmge Yayınları.

Abstract

Socialism Instrumentalised in 'Unity' Desire: The Essence Of Socialist Thought in Ba'ath Party

One of the significant political movements that dominated Middle East in 20th century, without doubt, was Ba'ath Party. The Party, which doesn't restrict itself with a national border and choose its impact region as all Arab geography, had the ultimate aim of re unification of all Arab nations that were separated by fictional borders and so were being hostile to each other, under a central government. Party treated active imperialist powers in region as enemies and targeted Monarchs who govern via these powers, also Party adopted socialist ideology which is compounded by nationalism. This socialism emphasised not on anti-capitalism, but on anti-imperialism and refrained from basic concepts of socialism such as 'class' and 'dialectic'. Party, also, recognised Arab people as an oppressed nation and therefore exchanged 'class' with 'nation', besides; it accepted nations as the actors of history. According to that, nation is sometimes acknowledged as an organism and some times as an spirit in an irrational manner. Thus, contrary to its charter principles, Unity, Freedom and Socialism Party, ultimately, devalued socialism principle and instrumentalised it under the unity principle, which means to salvation of Arab Nation.

Keywords:

Ba'ath Party, Michel Aflaq, Arab nationalism, socialism.